

Ετήσιο Ελληνόφωνο Επιστημονικό Συνέδριο Εργαστηρίων Επικοινωνίας

Τόμ. 2, Αρ. 1 (2023)

2ο Ετήσιο Ελληνόφωνο Επιστημονικό Συνέδριο Εργαστηρίων Επικοινωνίας: Το μέλλον της επικοινωνίας στην ψηφιακή εποχή

Ετήσιο Ελληνόφωνο Συνέδριο Εργαστηρίων Επικοινωνίας
Conference of Communication labs
www.cclabs.gr

cclabs 2023
ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

2ο Ετήσιο Ελληνόφωνο Συνέδριο Εργαστηρίων Επικοινωνίας
ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΠΟΧΗ
Λεμεσός, Κύπρος (διαδίκτυα)
1 & 2 Ιουλίου 2023

Συνιδρυτές και συνδιοργανωτές του cclabs

Νίκος Αντωνόπουλος Επ. Καθηγητής - Εργαστήριο Νέων Μέσων Επικοινωνίας και Επιρρήσιες στο Τμήμα Ψηφιακών Μέσων και Επικοινωνίας του Ιονίου Πανεπιστημίου.
Παύλος Βασιλακάκης Επ. Καθηγητής - Εργαστήριο Δημοσιογραφίας στο Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων & Πολιτισμού του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.
Ανδρέας Βέλλης Καθηγητής - Εργαστήριο Εφαρμογών Προφορικής στο Μέσο Μαζικής Επικοινωνίας στο Τμήμα Δημοσιογραφίας και Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης.
Αντρέας Παναγιωτοπούλου Αναπλ. Καθηγητής - Εργαστήριο Διοργανωτικών Τεχνών του Τμήματος Τεχνών Ήχου και Εικόνας του Ιονίου Πανεπιστημίου.
Καρόλατος Δηρόυλας Καθηγητής - Εργαστήριο Ηλεκτρονικών ΜΜΕ στο Τμήμα Δημοσιογραφίας και Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης.
Χρήστος Χαλκωνιάτης Αναπλ. Καθηγητής - Εργαστήριο Τεχνολογικών Προτύπων της Ιδιωτικότητας και Εφαρμογών Παραγωγής στις Κοινωνικές Επιστήμες στο Τμήμα Πολιτισμικής, Τεχνολογικής και Επικοινωνίας του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ελένη Κόλα Καθηγήτρια - Ερευνητική ομάδα Νέα Μέσα, Ήχος και Μάθηση με έδρα του το Τμήμα Επικοινωνίας και Σπουδών Δοκίμου του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου.
Γεώργιος Λάμπης Καθηγητής - Εργαστήριο Ήχου και Μέσων & Εφαρμογών Επικοινωνίας στο Τμήμα Επικοινωνίας & Ήχου του Μέσου του Πανεπιστημίου Δημοκρίτου Μοδούσης.
Νικόλαος Αλεξάκης Καθηγητής - Εργαστήριο Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού στο Τμήμα Επικοινωνίας Μέσων & Πολιτισμού του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.
Κωνσταντίνος Μπαράκας Αναπλ. Καθηγητής - Εργαστήριο Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση, την Εκπαίδευση και το Μ.Μ.Ε. στο Τμήμα Επικοινωνίας & ΜΜΕ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.
Δημήτρης Παπαγεωργίου Καθηγητής - Εργαστήριο Εικόνας, Ήχου και Πολιτισμικής Αναπαράστασης στο Τμήμα Πολιτισμικής Κληρονομιάς και Επικοινωνίας του Πανεπιστημίου Κρήτης.
Στέλιος Παπαθανασίου Καθηγητής - Εργαστήριο Δημοσιογραφίας Σπουδών και Επικοινωνιακών Εφαρμογών στο Τμήμα Επικοινωνίας & ΜΜΕ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.
Γιάννης Πλάκας Καθηγητής - Εργαστήριο Κοινωνικής Έρευνας στο Μ.Μ.Ε. στο Τμήμα Επικοινωνίας & ΜΜΕ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Βασικοί διοργανωτές

 Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου
 Τμήμα Επικοινωνίας και Σπουδών Δοκίμου
 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΟΜΑΔΑ ΝΕΑ ΜΕΣΑ ΉΧΟΥ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΗΣ

Η αυτοφωτογράφιση (selfie) στην τέχνη και στην επικοινωνία: τέχνη, τεχνολογία, εκπαίδευση

Αναστασία Ζωή Σουλιώτου, Άλκηστη Καραγιαννάκη

doi: [10.12681/cclabs.6451](https://doi.org/10.12681/cclabs.6451)

Copyright © 2024, Ετήσιο Ελληνόφωνο Επιστημονικό Συνέδριο Εργαστηρίων Επικοινωνίας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σουλιώτου Α. Ζ., & Καραγιαννάκη Α. (2024). Η αυτοφωτογράφιση (selfie) στην τέχνη και στην επικοινωνία: τέχνη, τεχνολογία, εκπαίδευση. *Ετήσιο Ελληνόφωνο Επιστημονικό Συνέδριο Εργαστηρίων Επικοινωνίας*, 2(1), 51-59. <https://doi.org/10.12681/cclabs.6451>

Η αυτοφωτογράφιση (selfie) στην τέχνη και στην επικοινωνία: τέχνη, τεχνολογία, εκπαίδευση

Δρ. Αναστασία Ζωή Σουλιώτου

**Εικαστικός, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και
Εκπαίδευσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Μέλος Συνεργαζόμενου Εκπαιδευτικού Προσωπικού, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
asouli@nured.auth.gr / asouliotou@gmail.com**

Άλκηστη Καραγιαννάκη

**Εικαστικός, Καθηγήτρια Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
std156078@ac.eap.gr**

Περίληψη

Η αυτοφωτογράφιση (selfie) αποτελεί ιστορικό και πολιτισμικό φαινόμενο το οποίο ιδιαίτερα την τελευταία δεκαπενταετία έχει γνωρίσει πολύ μεγάλη άνθηση, κατά κύριο λόγο χάρη στις τεχνολογίες των smartphones και σε συνδυασμό με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Η αυτοφωτογράφιση αποτελεί συστηματική πρακτική πολλών χρηστών με πολλές νέες δυνατότητες σε επίπεδο τεχνολογιών (φίλτρα, επαυξημένη πραγματικότητα, εφαρμογές, τεχνητή νοημοσύνη), αλλά και καλλιτεχνικών, εκπαιδευτικών, μουσειολογικών και μουσειοπαιδαγωγικών πρακτικών. Η εργασία αυτή εξετάζει τις απαρχές της αυτοφωτογράφισης, την ιστορία της και τις ποικίλες διαστάσεις που έχει λάβει, με σκοπό την χαρτογράφηση της ως πολιτισμικού φαινομένου και την ανάδειξη των δυνατοτήτων της στην τέχνη, την επικοινωνία και την εκπαίδευση. Επιχειρείται ταξινόμηση των selfies ανάλογα με τους τρόπους δημιουργίας τους και την σχέση τους με τον πολιτισμό: με μουσεία, πολιτιστικές δράσεις, με την τέχνη και/ή τα έργα τέχνης. Στην συνέχεια παρουσιάζεται παράδειγμα εκπαιδευτικής δραστηριότητας αυτοφωτογράφισης με μαθητές Γ' Γυμνασίου. Τα αποτελέσματα της δραστηριότητας αυτής καταδεικνύουν τις πολλαπλές δυνατότητες της αυτοφωτογράφισης σέλφι (selfie) σε επίπεδο μαθησιακό, δεξιοτήτων και δημιουργικό.

Λέξεις-κλειδιά: σέλφι (selfie), τεχνολογίες φωτογραφίας, τέχνη στην εκπαίδευση

1. Εισαγωγή

Η σέλφι (selfie) είναι ένας νεολογισμός ο οποίος, σύμφωνα με το λεξικό της Οξφόρδης, αποτελεί "το αυτοπορτρέτο που τραβιέται από τον ίδιο τον εικονολήπτη με τη βοήθεια ενός κινητού τηλεφώνου και την ανεβάζει/μοιράζεται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης" ("Selfie", 2023). Αν και η αυτοφωτογράφιση αποτελεί πολιτισμικό φαινόμενο και τεχνική που έχει διαγράψει ήδη πάνω από ενάμιση αιώνα, η σέλφι έχει γνωρίσει πολύ μεγάλη άνθηση ιδιαίτερα την τελευταία δεκαπενταετία και διατηρεί αυξημένη τη δημοτικότητά της (Καβαλιεράτος, 2023), κατά κύριο λόγο χάρη στις τεχνολογίες των έξυπνων κινητών τηλεφώνων (smartphones), σε συνδυασμό με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και με αρωγό τα δίκτυα (Souliotou, 2015). Είναι αξιοσημείωτη η αναγνώριση της πρακτικής της αυτοφωτογράφισης με όρους σέλφι από το ίδιο το Λεξικό της Οξφόρδης που το 2013 ανέδειξε τη «selfie» ως τη λέξη της χρονιάς που προκύπτει από τη σύνθεση των λέξεων: self (= ο εαυτός μου) + photo (=φωτογραφία) (National to Day, χ.χ.).

Η αυτοφωτογράφιση τύπου σέλφι σήμερα αποτελεί συστηματική πρακτική πολλών χρηστών του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης με πολλές νέες δυνατότητες σε επίπεδο τεχνολογιών: φίλτρα, επαυξημένη πραγματικότητα και ποικίλες εφαρμογές. Πέρα, όμως, από τον ηλεκτρονικό κόσμο, ο οποίος μετράει τεράστιες ποσότητες αυτοφωτογραφίσεων, το «σύμπαν» των selfies έχει εξαπλωθεί και στο φυσικό χώρο με αποτέλεσμα οι selfies να εκτίθενται σε μουσεία, άλλους πολιτιστικούς και εκθεσιακούς χώρους και φεστιβάλ, ενώ σε άλλες περιπτώσεις χώροι διαμορφώνονται με βάση την κινητροδότηση για λήψη selfies.

Με βάση τα παραπάνω οι δυνατότητες των selfies μπορούν, επίσης, να επεκταθούν και σε επίπεδο καλλιτεχνικών, επιμελητικών, εκπαιδευτικών, μουσειολογικών και μουσειοπαιδαγωγικών πρακτικών και δράσεων. Η εργασία αυτή εξετάζει τις αρχές της αυτοφωτογράφισης, την ιστορία της και τις ποικίλες διαστάσεις που έχει λάβει, με σκοπό την χαρτογράφησή της ως πολιτισμικού φαινομένου και την ανάδειξη των δυνατοτήτων της στην τέχνη, την επικοινωνία και την εκπαίδευση.

2. Σύντομη ιστορία της αυτοφωτογράφισης

2.1. Αρχές της αυτοφωτογράφισης

Η αυτοφωτογράφιση, ως πρακτική, εγχείρημα και διαδικασία, μπορεί να υποστηριχθεί ότι έχει τις ρίζες της στην αρχέγονη ανάγκη του ανθρώπου να βλέπει τον εαυτό του μέσα από καθρεφτίσματα και αντανάκλασεις, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του Μύθου του Νάρκισσου (Παπαγγελής, 2009). Επίσης, η αυτοφωτογράφιση και η σέλφι αποτελεί οργανική συνέχεια των αυτοπορτρέτων, τα οποία αντλούνται από την ιστορία της ζωγραφικής και της φωτογραφίας. Η ιστορία της τέχνης, των οπτικοακουστικών και των νέων μέσων βρίθει από παραδείγματα τέτοιων έργων αυτοθέασης, τα οποία εντάσσουν ή συνίστανται σε αυτοπορτρέτα, αυτοφωτογραφίες και/ή αντανάκλασεις του θεατή μέσα στο έργο δημιουργώντας αντίστοιχες ψυχολογικές, αισθητικές και αλληγορικές συνθήκες και διαστάσεις. Στην περίπτωση τέτοιων έργων ο θεατής γίνεται μέρος του (θέματος του) έργου και καθίσταται δημιουργός και συν-δημιουργός του, καθώς η τελική μορφή του έργου εξαρτάται και από τη μορφή του θεατή.

2.2. Φωτογραφία και σέλφι: ιστορία, τεχνικές και τεχνολογία

Εφόσον η φωτογραφία είναι η κατ' εξοχήν τεχνολογία των selfies, οι αρχές της αυτοφωτογράφισης μπορούν να αναζητηθούν σε φωτογραφικές τεχνικές. Ιστορικά η εφεύρεση της φωτογραφίας συντελέστηκε τον 19ο αιώνα. Η εξέλιξη αυτή επέτρεψε την ανάπτυξη μιας νέας μορφής τέχνης, η οποία έδινε τη δυνατότητα στον χειριστή της να καταγράφει εικόνες ακριβώς όπως τις βλέπει το ανθρώπινο μάτι. Η πρώτη φωτογραφία στην ιστορία τραβήχθηκε από τον Γάλλο εφευρέτη Joseph Nicéphore Niépce (Νέπς) το 1826 ευαισθητοποιώντας με βερνίκι μια μεταλλική πλάκα και εκθέτοντάς την στο φως για 8 ώρες (Gernsheim & Gernsheim, 1952). Ο Niépce (Νές) συνεργάστηκε με τον Louis Daguerre (Λουί Νταγκέρ), ο οποίος θεωρήθηκε ως ο εφευρέτης της φωτογραφίας.

Αν και ο ορισμός που δόθηκε για τη σέλφι (selfie) στην αρχή της παρούσας εργασίας θέτει ως προϋπόθεση την ύπαρξη κινητού τηλεφώνου για την λήψη της, χρειάζεται σε αυτό το σημείο να αναφερθεί πως η ιστορία της αυτοφωτογράφισης δεν ξεκίνησε από τα κινητά τηλέφωνα, αλλά από την ίδια την εφεύρεση της φωτογραφίας. Θεωρείται ότι η πρώτη σέλφι που τραβήχτηκε ποτέ ανήκει στον Robert Cornelius, ο οποίος την τράβηξε τον Οκτώβριο του 1839 με την τεχνική της ντανγκεροτυπίας που είχε εφευρεθεί μόλις δυο μήνες πριν.

Χρειάστηκε μάλιστα να παραμείνει ακίνητος μπροστά στο φακό για 15 λεπτά. Ο Robert Cornelius κέρδισε το βραβείο των ρεκόρ Guinness ως ο άνθρωπος που τράβηξε την πρώτη σέλφι (Andrew & Ries, 2019).

Η φωτογραφία στον 20ο αιώνα έγινε πολύ πιο προσιτή, καθώς η φωτογραφική μηχανή μετατράπηκε από ογκώδης και δύσχρηστη σε μικρή, εύκολη στη χρήση, οικονομικά προσιτή και με πολύ πιο γρήγορες διαδικασίες λήψης και εμφάνισής της. Η τεχνολογική πρόοδος έδωσε στους φωτογράφους τη δυνατότητα να τραβούν φωτογραφίες με μεγαλύτερη ευκρίνεια, υψηλότερη ανάλυση και ποιότητα και να εκτυπώνουν φωτογραφίες σε μεγαλύτερα μεγέθη και πάνω σε διάφορα υλικά. Όλα αυτά επέτρεψαν στους φωτογράφους να εξερευνήσουν δημιουργικότερες προσεγγίσεις στη λήψη εικόνων. Το 2015 μπήκε στα έξυπνα κινητά τηλέφωνα (smartphones) η κάμερα η οποία μπορεί και περιστρέφεται, οπότε ο οποιοσδήποτε χειριστής με μεγάλη ευκολία μπορεί να αυτό-φωτογραφηθεί.

2.3. Τα είδη των selfies και προτάσεις ταξινόμησης

Οι selfies σήμερα είναι πολυάριθμες και αποτελούν καθημερινή συνήθεια. Ο διαρκώς αυξανόμενος αριθμός selfies, η δημιουργική τους διάσταση και το σκεπτικό και/ή το σε κάθε περίπτωση κίνητρο δημιουργίας τους καθιστούν αναγκαία την ταξινόμησή τους και τον διαχωρισμό τους σε κατηγορίες στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας. Τα κριτήρια ταξινόμησης μπορεί να διαφέρουν και σε κάθε περίπτωση δεν μπορούν οι κατηγορίες που προκύπτουν να είναι πλήρως αντικειμενικές, διότι ακόμα και η πιο απλή προσέγγιση κατηγοριοποίησής τους δεν είναι πλήρως απαλλαγμένη από υποκειμενικούς παράγοντες (Νάκου, 2001). Παρόλα αυτά, οι ίδιες οι selfies αποτελούν ένα σταθερό σημείο αναφοράς με βάση το οποίο μπορεί να γίνει κάποια ταξινόμηση.

Η ταξινόμηση/κατηγοριοποίηση των selfies μπορεί να γίνει με διάφορα κριτήρια, όπως για παράδειγμα με βάση: α) το μέσο, το οποίο μπορεί να είναι φωτογραφική μηχανή, smartphone, μέσω της οθόνης, με διαμεσολάβηση καθρέφτη ή άλλης ανακλαστικής επιφάνειας, όπως νερού, γυαλιού, β) τη σχέση με την τέχνη, όπως στις περιπτώσεις της σέλφι-έργου τέχνης, σέλφι μπροστά σε έργα τέχνης και/ή μουσειακά εκθέματα, σέλφι ως κοινωνικό και ψυχαγωγικό μέσο, ενίοτε με πειραματικό και δυνάμει καλλιτεχνικό χαρακτήρα, σέλφι με νέες τεχνολογίες, όπως στην περίπτωση της επαυξημένης πραγματικότητας, γ) το καδράρισμα των φωτογραφιών που σχετίζεται με τις γωνίες λήψης, το περιεχόμενο και τη σύνθεση της εικόνας (Σκοπετέας, 2016), δ) το θέμα και οι προσωπικότητες των σέλφι που μπορεί, για παράδειγμα, να περιλαμβάνει διασημότητες, επαγγελματίες ή ανθρώπους στην ιδιωτική τους ζωή, σε διάφορους κοινωνικούς ρόλους, πλαίσια και εκδηλώσεις, ε) το κίνητρο και/ή τη διάθεση του αυτοφωτογραφιζόμενου και πολλά άλλα κριτήρια.

Σύμφωνα με τα παραπάνω η ταξινόμηση των selfies μπορεί να είναι μία ευέλικτη και δημιουργική διαδικασία που εξαρτάται από τα κριτήρια που τίθενται. Το ζήτημα της ταξινόμησης/κατηγοριοποίησης των selfies έχει απασχολήσει διανοητές, όπως στο ενδεικτικό παράδειγμα της ταξινόμησης του φιλοσόφου Ούλριχ (Wolfgang Ullrich), ο οποίος ταξινομεί τις selfies σε: 1) selfies με γκριμάτσες, 2) selfies τυχαίας σύνθεσης, 3) selfies συναισθηματικής κατάστασης και 4) selfies με φίλτρα-μάσκες (Ούλριχ, 2019).

3. Σέλφι και σύγχρονη τέχνη

Το αν και κατά πόσο η σέλφι είναι Τέχνη, το αν οι selfies είναι ή μπορούν να ιδωθούν ως έργα τέχνης και το αν οι καλλιτέχνες θα μπορούσαν να δημιουργήσουν Τέχνη μέσα από τη σέλφι αποτελούν αντικείμενο διερεύνησης και εντατικής συζήτησης. Πολλοί καταξιωμένοι

καλλιτέχνες έχουν χρησιμοποιήσει την αυτοφωτογράφιση και τη σέλφι ως μέσο έκφρασης και δημιουργίας, μεταξύ των οποίων η Cindy Sherman, ο Ai Weiwei, η Tracey Emin, η Amalia Ulman, ο Richard Prince, ο Λουκάς Σαμαράς και πολλοί άλλοι. Η σύγχρονη τέχνη διερευνά και επιδιώκει με ποικίλους τρόπους την αποδιακριτοποίηση των ορίων και τη σύνδεση τέχνης και ζωής. Ταυτόχρονα, μετά την βιομηχανική επανάσταση παρεισφρεί η μαζική κουλτούρα, η οποία βρίσκεται κοντά στην κοινωνία την οποία διαμορφώνει και αποτελεί την ίδια στιγμή προϊόν της. Δημιουργείται, έτσι, μία «γκρίζα ζώνη» παραγωγής εικόνων και θεαμάτων που διεισδύει και επηρεάζει την τέχνη (Μουτσόπουλος, 2005). Στο πλαίσιο αυτό η σέλφι, η οποία είναι αντλημένη από τη ζωή των αυτοφωτογραφιζόμενων, αποτελεί είδωλο και προϊόν της κοινωνίας και δημιούργημα μαζικής κουλτούρας που δύναται να λάβει διαστάσεις έργου τέχνης γεφυρώνοντας, έτσι, την τέχνη με τη ζωή.

4. Η σέλφι στην εκπαίδευση

Όπως ήδη τονίστηκε, η έντονη παρουσία των selfies στον ψηφιακό χώρο και στο διαδίκτυο οδήγησε σε εκθετική αύξηση της παρουσίας τους και στους φυσικούς χώρους: μουσεία, άλλοι πολιτιστικοί χώροι, φεστιβάλ και εκθέσεις. Το γεγονός δε ότι η selfie αποτελεί προσφιλή δραστηριότητα στα παιδιά, στους εφήβους και στους νέους, οδήγησε στην ανάπτυξη δραστηριοτήτων selfies και στην εκπαίδευση: τυπική, μη τυπική και άτυπη. Η σέλφι, λοιπόν, χρησιμοποιείται στο πλαίσιο εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, προγραμμάτων και δράσεων, καθώς αποτελεί ψυχαγωγική και ταυτόχρονα δημιουργική δραστηριότητα. Σε πολλές περιπτώσεις, μάλιστα, η σέλφι πυροδοτεί το ενδιαφέρον για επαφή με την τέχνη και την ιστορία της. Στις παρακάτω υποενότητες παρουσιάζονται εκπαιδευτικές δραστηριότητες με μαθητές Γυμνασίου με χρήση σέλφι.

4.1. Εκπαιδευτικές δραστηριότητες με selfies στο Γυμνάσιο

Στη συνέχεια παρουσιάζεται υποενότητα δραστηριοτήτων με σέλφι στην τυπική εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο του μαθήματος των Καλλιτεχνικών της Γ' Γυμνασίου πραγματοποιήθηκε από τη δεύτερη συγγραφέα μία ενότητα-σειρά μαθημάτων, όπου 62 μαθητές (3 σχολικά τμήματα) σε επαρχιακό νομό της ηπειρωτικής Ελλάδας κλήθηκαν να τραβήξουν τις δικές τους selfies που θα ήταν εμπνευσμένες από έργα Τέχνης. Οι selfies θα μπορούσαν να αποτελούν ανασυνθέσεις έργων ή να επιλεγούν έργα με ανθρώπινες φιγούρες με τις οποίες οι συμμετέχοντες πίστευαν ότι έμοιαζαν ή πορτρέτο ενός διάσημου καλλιτέχνη ή απλά selfies με έργο της προσωπικής τους προτίμησης. Τα μαθήματα εντάχθηκαν στην 3η διδακτική ενότητα: ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΕΣ ΤΕΧΝΕΣ (Θέμα 1: Φωτογραφία σελ. 68 - 75) του βιβλίου Εικαστικά Γ' Γυμνασίου. Οι δύο συγγραφείς βρίσκονταν σε συνεχή επικοινωνία σε όλα τα στάδια υλοποίησης των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων.

Οι στόχοι των δραστηριοτήτων ήταν τα παιδιά:

1. Να έρθουν σε επαφή με την Ιστορία της Τέχνης μέσω της αναζήτησης στο διαδίκτυο αλλά και με έρευνα στις σχολικές βιβλιοθήκες.
2. Να αναγνωρίζουν τα μέρη της φωτογραφικής μηχανής και τη λειτουργία τους, να χειρίζονται τη φωτογραφική μηχανή και τις τεχνικές επιλογές της φωτογραφίας, να αντιληφθούν τον ρόλο του φωτός, να μάθουν για το στιγμιαίο καδράρισμα και για την σημασία του σημείου παρατήρησης κατά τη στιγμή λήψης μιας φωτογραφίας.
3. Να μάθουν για την ιστορία της φωτογραφίας και τη σχέση της με τη ζωγραφική και με άλλες τέχνες.
4. Να συνδέουν την καθημερινότητά τους με την Τέχνη μέσω της σέλφι.

5. Να έρθουν σε επαφή με την Τέχνη και την ιστορία της μέσα από ένα ευχάριστο και σύγχρονο τρόπο.

Ο σκοπός της ενότητας ήταν οι μαθητές, μέσα από έναν σύγχρονο και πρωτότυπο διασκεδαστικό τρόπο που αποτελεί και παιχνίδι γνώσης, να εκφραστούν δημιουργικά και να αναστοχαστούν τη σχέση της σέλφι με την Τέχνη, αλλά και να αντιληφθούν τον αντικατοπτρισμό της καθημερινότητας τους μέσα από το πρίσμα της Τέχνης.

Για να επιτευχθούν και να αφομοιωθούν όλα τα παραπάνω από τους μαθητές, χρησιμοποιήθηκε η θεωρία του κονστρουκτιβισμού (Cole et al., 1978), ώστε να δουλευτούν οι δραστηριότητες με βάση τις γνώσεις τις οποίες ήδη είχαν οι μαθητές, παραδείγματος χάριν για το τί είναι μια σέλφι. Επίσης δόθηκε βαρύτητα στη ζώνη επικείμενης ανάπτυξης, ώστε οι μαθητές να μπορέσουν να βελτιώσουν τις δεξιότητες και γνώσεις τις οποίες είχαν: γνώση χρήσης του διαδικτύου, γνώσεις λήψης φωτογραφίας κλπ. Έγινε συζήτηση πάνω στο θέμα της χρήσης των selfies στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τη σχέση τους με την Τέχνη. Η μάθηση ήταν βιωματική καθώς οι μαθητές ερευνήσαν, ανασυνέθεσαν έργα Τέχνης και έβγαλαν τις δικές τους φωτογραφίες ή selfies.

Για τη συμμετοχή των μαθητών στις δραστηριότητες και για τη χρήση των selfies των παιδιών (αλλά με θολωμένα πρόσωπα και χωρίς να αποκαλύπτεται το σχολείο φοίτησης για την προστασία των προσωπικών τους δεδομένων) δόθηκε σχετική άδεια από τους γονείς τους.

4.2. Η πορεία των δραστηριοτήτων με selfies στο Γυμνάσιο

Η πορεία των δραστηριοτήτων με selfies αναπτύχθηκε ως εξής:

1η διδακτική ώρα. Αρχικά έγινε ανάγνωση της θεωρίας του βιβλίου του μαθήματος των Εικαστικών και παρουσιάστηκαν τα μέρη της φωτογραφικής μηχανής. Επίσης, παρουσιάστηκε το πώς δημιουργείται μία φωτογραφία, ο ρόλος του φωτισμού, ποιες είναι οι τεχνικές και οι εφαρμογές της φωτογραφίας και πώς χρησιμοποιήθηκε η φωτογραφία στη ζωγραφική (Αντωνόπουλος & Δουκάκη).

2η διδακτική ώρα. Στη δεύτερη διδακτική ώρα πραγματοποιήθηκε παρουσίαση και συζήτηση για τη φωτογραφία σέλφι. Έγινε αναφορά σε selfies που τραβήχτηκαν δίπλα σε ένα έργο Τέχνης και σε άλλες που ανασυνθέτουν έναν διάσημο πίνακα, π.χ. τη Μόνα Λίζα του Λεονάρντο ντα Βίντσι. Σχολιάστηκε η χρήση της σέλφι στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αλλά και ο αντίκτυπός της στην Τέχνη. Έγινε αναφορά στα Μουσεία των σέλφι και παρουσιάστηκε σχετικό υλικό. Επίσης, παρουσιάστηκαν φωτογραφίες που έχουν τραβηχτεί από έναν θεατή την ώρα που ο φωτογραφιζόμενος αλληλοεπιδρά με ένα γλυπτό σε δημόσιο χώρο.

Κατά τη διάρκεια της συζήτησης οι μαθητές ρωτήθηκαν: αν βγάζουν selfies, αν τους αρέσει αυτή η συνήθεια, πώς τους κάνει να αισθάνονται, όταν η σέλφι τους παίρνει πολλά likes ή όχι, αν θα ήταν διατεθειμένοι να αλλάξουν κάποιο χαρακτηριστικό τους, για να πάρουν περισσότερα likes, αν πιστεύουν ότι είναι υποτιμητικό ή προσβλητικό ή ζημιογόνο ή αν κερδίζει εν τέλει η Τέχνη από τη συνήθεια να βγάζει κάποιος σέλφι με ένα έργο ή να το ανασυνθέτει. Τέλος, δόθηκε εργασία για το σπίτι να γίνει έρευνα στο διαδίκτυο διάσημων έργων Τέχνης και πορτρέτων, τα οποία οι μαθητές θα ήθελαν να ανασυνθέσουν. Περιορισμοί στη θεματολογία υπήρχαν μόνο για γυμνά μοντέλα, αλλά και έργα που αναπαρίσταναν μικρά παιδιά και ζώα.

3η διδακτική ώρα. Το μάθημα αυτό πραγματοποιήθηκε στη βιβλιοθήκη του σχολείου. Αρχικά οι μαθητές ρωτήθηκαν για τη διαδικτυακή έρευνα την οποία έκαναν, και ανέφεραν τα έργα τα οποία θα ήθελαν να ανασυνθέσουν αλλά και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν. Στη συνέχεια αφέθηκαν ελεύθεροι να κάνουν περαιτέρω έρευνα στα βιβλία Τέχνης.

Παράλληλα έγινε η παρουσίαση μιας σέλφι μαθήτριας, η οποία ενθουσιασμένη με το όλο θέμα της εργασίας ανασυνέθεσε το έργο του Βερμέερ μόνη της στο σπίτι και επεξεργάστηκε τη φωτογραφία της. Η εργασία της παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 1.

Διάγραμμα 1

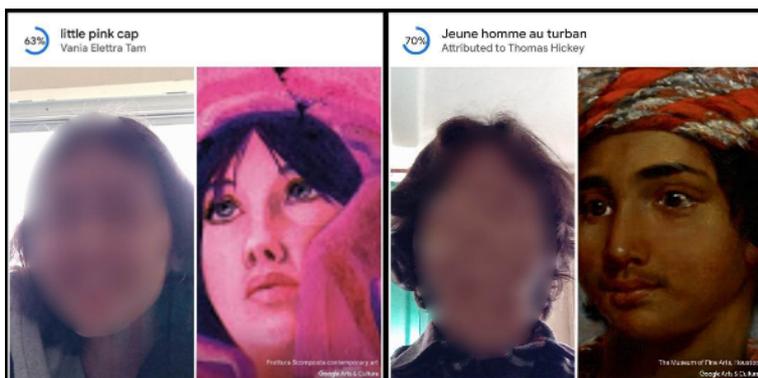
Σέλφι μαθήτριας της Γ' Γυμνασίου (2023) εμπνευσμένη από το πορτρέτο Το κορίτσι με το Μαργαριταρένιο Σκουλαρίκι (1665) του Βερμέερ

4η και 5η διδακτική ώρα. Έγινε παρουσίαση της εφαρμογής Google Art & Culture και συλλογή των αντικείμενων που έφεραν οι μαθητές για να μεταμφιεστούν. Άλλοι μαθητές τραβούσαν selfies μέσω της εφαρμογής η οποία ήταν εγκατεστημένη στο tablet της καθηγήτριας και άλλοι μεταμφιέζονταν και τραβούσαν selfies με το κινητό της. Μέσα σε ένα κλίμα ευφορίας ολοκληρώθηκε η διαδικασία. Ενδεικτικά παραδείγματα selfies παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 2

Διάγραμμα 2

Selfies μαθητών της Γ' Γυμνασίου με την εφαρμογή Google Arts & Culture όπου το κάθε πρόσωπο αντιστοιχεί σε ομοιότητα με ένα ζωγραφικό πορτρέτο από την ιστορία της τέχνης

6η διδακτική ώρα. Έγινε αξιολόγηση της όλης έρευνας, οι μαθητές μίλησαν για την εμπειρία τους, για το πώς αισθάνθηκαν και αν όλη η διαδικασία τους έφερε πιο κοντά στην Τέχνη και την ιστορία της. Τέλος, συμπλήρωσαν ανώνυμα ένα ερωτηματολόγιο, ώστε να συλλεχθούν αποτελέσματα της εργασίας.

4.3. Αποτελέσματα των δραστηριοτήτων με selfies στο Γυμνάσιο

Το ερωτηματολόγιο που δόθηκε στους μαθητές περιλάμβανε ερωτήσεις κλειστού τύπου. Κάποιες από τις ερωτήσεις έδιναν δυνατότητα απάντησης με ΝΑΙ ή ΟΧΙ, ενώ υπήρχαν

και ερωτήσεις που αξιοποιούσαν την κλίμακα Likert, ώστε να μπορούν οι μαθητές να κλιμακώσουν τον βαθμό ικανοποίησής τους θέτοντας ως ελάχιστο το 1 (πολύ λίγο) και ως μέγιστο το 5 (πάρα πολύ). Από τις απαντήσεις των μαθητών στο ερωτηματολόγιο συνάγεται ότι το 96,77% (60/62 μαθητές) βρήκαν ενδιαφέρουσες τις δραστηριότητες. Είναι αξιοσημείωτο ότι το 27,42% (17/62 μαθητές) απάντησε ότι τους άρεσε η διαδικασία αναζήτησης πληροφοριών και η έρευνα για τους καλλιτέχνες και τα έργα τους μέσω διαδικτύου, ενώ το 96,77% (60/62 μαθητές) απάντησε ότι τους άρεσε η αναζήτηση πληροφοριών και η έρευνα για τους καλλιτέχνες και τα έργα τους στη βιβλιοθήκη. Σε σχετική ερώτηση (Ερ.) σύγκρισης των δύο τρόπων έρευνας (Ερ. 4. Σου άρεσε περισσότερο η διαδικτυακή έρευνα ή η έρευνα στη βιβλιοθήκη;) 55/62 μαθητές, ήτοι το 88,71% των μαθητών, απάντησαν ότι τους άρεσε περισσότερο η έρευνα στη βιβλιοθήκη. Από το σύνολο των μαθητών, το 91,94% (57 στους 62 μαθητές) δήλωσαν ότι η έρευνα στο διαδίκτυο και στη βιβλιοθήκη τους βοήθησε να έρθουν πιο κοντά στην τέχνη.

Στην ερώτηση 7 (Ερ.7. Τι σου άρεσε περισσότερο από τις εικόνες που είδες μέσω της έρευνας;): το 72,58% (45/62 μαθητές) απάντησαν ότι τους άρεσαν οι τεχνοτροπίες, το 88,71% (55/62 μαθητές) απάντησαν ότι τους άρεσε η θεματολογία, το 96,77% (60/62 μαθητές) απάντησε ότι τους άρεσαν τα χρώματα, το 80,65% (50/62 μαθητές) απάντησαν ότι τους άρεσε το γεγονός ότι έβλεπαν την ιστορία της ανθρωπότητας μέσα από εικόνες και η ολομέλεια των συμμετεχόντων (100%, 62/62 μαθητές) δήλωσαν ότι τους άρεσε το γεγονός ότι κάποια πρόσωπα έμοιαζαν με τους ίδιους ή με κάποιο φίλο τους.

Σχετικά με την εφαρμογή Google Arts & Culture το 96,77% (60/62 μαθητές) απάντησε ότι τη βρήκε ενδιαφέρουσα, αλλά μόλις το 16,13% (10/62 μαθητές) απάντησε ότι κατέβασε στο κινητό την εφαρμογή. Από το 83,7% που αντιπροσωπεύει τους μαθητές που δεν κατέβασαν την εφαρμογή: το 19,35% (12/62 μαθητές) δεν την κατέβασε διότι δεν έχει κινητό, το 53,23% (33/62 μαθητές) δεν την κατέβασε διότι φοβήθηκε ενδεχόμενη χρέωση, το 3,23% (2/62 μαθητές) δεν την κατέβασε διότι δεν τη βρήκε ενδιαφέρουσα και το 20,97% (13/62 μαθητές) δεν την κατέβασε διότι δεν την βρήκαν ενδιαφέρουσα οι γονείς.

Στην ενδέκατη ερώτηση (Ερ. 11. Πιστεύεις πως βελτιώθηκε η ικανότητά σου να τραβάς φωτογραφίες ή selfies; [ΝΑΙ ή ΟΧΙ]) το 77,42% (48/62 μαθητές) δήλωσαν ότι πιστεύουν πως βελτιώθηκε η ικανότητά τους στην εικονοληψία φωτογραφιών και selfies, ενώ 14/62 μαθητές, ήτοι το 22,58%, απάντησαν «ΟΧΙ» στην ερώτηση 11. Στις ερωτήσεις 12 και 13, οι οποίες σχετίζονται με τον όρο «ανασύνθεση», το 96,77% (60/62 μαθητές) απάντησε ότι κατανόησε τον όρο και ότι βρήκε διασκεδαστική την διαδικασία της ανασύνθεσης, ενώ 2/62 μαθητές, το οποίο αντιστοιχεί στο 3,23%, απάντησαν αρνητικά. Στην τελευταία ερώτηση το 96,77% (60/62 μαθητές) απάντησαν ότι θα ήθελαν να επαναλάβουν τις δραστηριότητες με selfies και την όλη διαδικασία σε κάποια επόμενη τάξη, στο Λύκειο.

4.4. Ανάλυση αποτελεσμάτων του ερωτηματολογίου

Μέσα από τις απαντήσεις των μαθητών στο ερωτηματολόγιο που τους δόθηκε και μέσα από τα παραπάνω αποτελέσματα διαφαίνεται ότι μεγάλη πλειοψηφία των μαθητών βρήκε την ενότητα-σειρά δραστηριοτήτων ενδιαφέρουσα και διασκεδαστική και θα ήθελε κάποια στιγμή σε επόμενη τάξη να την επαναλάβει. Σχετικά με την αρχική έρευνα των μαθητών στο διαδίκτυο και στη βιβλιοθήκη, το ότι το 91,94% (57 στους 62 μαθητές) δήλωσαν ότι η έρευνα στο διαδίκτυο και στη βιβλιοθήκη, τους βοήθησε να έρθουν πιο κοντά στην τέχνη, πράγμα που σε συνδυασμό με επιτόπια παρατήρηση της Καθηγήτριας υποδηλώνει ότι κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές απέκτησαν γνώσεις για έργα Τέχνης και τους δημιουργούς τους. Η παραπάνω δήλωση του 91,94% των μαθητών, αλλά και οι απαντήσεις

τους στις ερωτήσεις 7 και 11, αποδεικνύουν ότι οι μαθητές συνειδητοποίησαν και εμπέδωσαν σε μεγαλύτερο βαθμό τα καλλιτεχνικά ρεύματα και την εξέλιξη της Τέχνης και της φωτογραφίας. Πιο αναλυτικά, κατανόησαν τον τρόπο σύνθεσης μιας εικόνας, το καδράρισμα και τον όρο «ανασύνθεση» ενός έργου Τέχνης, αλλά και τον καταλυτικό ρόλο του φωτισμού και τη γωνία λήψης σε μία φωτογραφία.

Μέσα από επιτόπιες σημειώσεις της Καθηγήτριας και από τη συνολική συζήτηση που πραγματοποιήθηκε την 6^η διδακτική ώρα εξάγεται ότι οι μαθητές ανέφεραν ότι το μάθημα των Εικαστικών έγινε πιο ενδιαφέρον μέσω της χρήσης της σέλφι και της τεχνολογίας. Αποκρίθηκαν με μεγάλη χαρά στο μάθημα της θεωρίας της φωτογραφίας και ειδικότερα στο μάθημα παρουσίασης των selfies. Με βάση την επιτόπια παρατήρηση και την πορεία των δραστηριοτήτων κατέστη φανερό ότι οι μαθητές απελευθερώθηκαν δημιουργικά, ακόμα και εκείνοι οι οποίοι αντιμετώπιζαν σχεδιαστικές δυσκολίες, καθώς ένιωσαν επιτέλους ελεύθεροι να εκφραστούν χωρίς την αγωνία της σχεδιαστικής - χειρωνακτικής αποτυχίας.

Επίσης, κεντρίσθηκε το ενδιαφέρον μαθητών οι οποίοι αντιμετώπιζαν το μάθημα των Εικαστικών ως ένα μάθημα που δεν συνδέεται με την καθημερινότητά τους και τη ζωή τους. Πιο συγκεκριμένα, κατανόησαν ότι όλες οι Τέχνες συνδέονται μεταξύ τους και ότι αυτό έχει άμεση σχέση με τη ζωή τους, με τον τρόπο που βλέπουν τον εαυτό τους και τους άλλους μέσω των κοινωνικών δικτύων. Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι είναι αξιοσημείωτο το ότι η ολομέλεια των συμμετεχόντων (100%, 62/62 μαθητές) δήλωσαν ότι τους άρεσε το γεγονός ότι κάποια πρόσωπα έμοιαζαν με τους ίδιους ή με κάποιο φίλο τους. Αυτό καταδεικνύει το πόσο σημαντικές είναι οι κοινωνικές σχέσεις για τους μαθητές και ότι το ενδιαφέρον τους για την τέχνη και για την τεχνολογία μπορεί να τονωθεί όταν αυτές αφορούν ή χρησιμοποιούν ως σημείο αναφοράς τους ίδιους και τους φίλους τους που είναι οικεία πρόσωπα. Γεφυρώνεται, έτσι, η οποιαδήποτε απόσταση με τα έργα τέχνης: ιστορική, αισθητική ή άλλη.

Τέλος, παρατηρήθηκε ότι μαθητές οι οποίοι δεν ήταν εξοικειωμένοι με τον φωτογραφικό φακό, και ενώ αρχικά ντρέπονταν να εκτεθούν και να φωτογραφηθούν, παρακινήθηκαν από τους συμμαθητές τους και στο τέλος συμμετείχαν, κυρίως χρησιμοποιώντας την εφαρμογή Arts & Culture. Με αυτόν τον τρόπο βελτιώθηκαν οι σχέσεις επικοινωνίας, συνεργασίας και αλληλοϋποστήριξης μεταξύ των μαθητών.

5. Συμπεράσματα

Μέσα από τα παραπάνω συνάγεται ότι η αυτοφωτογράφιση σέλφι είναι δημιουργική διαδικασία παραγωγής εικόνων που δύνανται να αποτελέσουν έργα τέχνης και ταυτόχρονα είναι μία ψυχαγωγική, δημοφιλής και μαζική συνήθεια που δημιουργεί συνθήκες (ανα)στοχασμού για τον άνθρωπο και την κοινωνία. Ιδιαίτερα στην περίπτωση των αυτοφωτογραφίσεων-ανασυνθέσεων και των selfies δίπλα ή κοντά σε μουσειακά εκθέματα, μνημεία και έργα τέχνης, η αυτοφωτογράφιση σέλφι ανανεώνει την οπτική και εμπλουτίζει την εμπειρία μας σε σχέση με έργα τέχνης, μουσειακά εκθέματα, μνημεία, μουσεία και χώρους πολιτιστικής αναφοράς φέρνοντας τον θεατή και γενικότερα το κοινό στο προσκήνιο. Η αυτοφωτογράφιση αναδεικνύεται σε διακαλλιτεχνική και διεπιστημονική πρακτική που "θολώνει" τα όρια τέχνης και ζωής και συνενώνει τις εικαστικές, τις οπτικοακουστικές και τις παραστατικές τέχνες, σε σύνδεση με τις τεχνολογίες και τις δημιουργικές βιομηχανίες, δίνοντας πολλαπλές δυνατότητες και προοπτικές αξιοποίησης και εξέλιξης στην τέχνη, την τεχνολογία και την εκπαίδευση.

Χρηματοδότηση

Η παρούσα εργασία δεν έχει λάβει οποιαδήποτε χρηματοδότηση.

Ευχαριστίες

Θερμές ευχαριστίες σε όλους/ες τους/τις συμμετέχοντες/ουσες της παρούσας εργασίας.

Αναφορές

Ξενόγλωσσες Αναφορές

Andrew, S., & Ries, B. (2019, 06 21). Long before Ellen and Kim, there was Robert Cornelius. He took the world's first selfie nearly 180 years ago. Ανάκτηση από CNN: <https://edition.cnn.com/2019/06/21/us/national-selfie-day-first-selfie-trnd/index.html>

Cole, M., John-Steiner, V., Scribner, S. & Souberman, E. (1978). *L. S. Vygotsky. Mind in society: the development of higher psychological processes*. Cambridge, Massachusetts and London, England: Harvard University Press, 86.

Gernsheim, H. & Gernsheim, A. (September 1952). Rediscovery of the World's First Photograph. *Image, Journal of Photography of George Eastman House* 1(6). Rochester, New York: International Museum of Photography at George Eastman House Inc. Retrieved from: https://web.archive.org/web/20160304084058/http://image.eastmanhouse.org/files/GEH_1952_01_06.pdf

National to Day. (χ.χ.). Ανάκτηση από National to Day: <https://nationaltoday.com/national-selfie-day/>

“Selfie”. (2023). In Oxford English Dictionary (OED): The definitive record of the English language. Retrieved from <https://www.oed.com/view/Entry/390063>.

Souliotou, A.Z. (2015). *Art en réseaux : la structure des réseaux comme une nouvelle matrice pour la production des œuvres artistiques*. (Thèse Doctorale), Paris: Université Paris 8.

Ελληνόγλωσσες Αναφορές

Αντωνόπουλος, Ι., & Δουκάκη, Μ. (χ.χ.). *Εικαστικά Γ' Γυμνασίου*. Αθήνα: Σχολικά Βιβλία.

Καβαλιεράτος, Σ. (2023, 17 Φεβρουαρίου). Τι κρύβεται πίσω από μια selfie; Περιοδικό «Κ» - Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. Ανάκτηση από: <https://www.kathimerini.gr/k/k-magazine/562279906/ti-kryvetai-piso-apo-mia-selfie/>

Μουτσόπουλος, Θ. (2005). Επίμετρο. Αφήστε εκατό λουλούδια να ανθίσουν.... (ναι, αλλά μπορούμε ακόμη να το λέμε τέχνη;) Στο: C. Freeland. *Μα είναι αυτό τέχνη;* (Μ. Αλμπάνη, Μεταφρ.) Αθήνα: Πλέθρον.

Νάκου, Ε. (2001). *Μουσεία: εμείς τα πράγματα και ο πολιτισμός*. Αθήνα: Νήσος.

Ούρλιχ, Β. (2019). *Selfies. Η επιστροφή της δημόσιας ζωής*. Αθήνα: Το Μέλλον.

Παπαγγελής, Θ. Δ. (2009). *Σώματα που άλλαξαν τη θωριά τους: Διαδρομές στις Μεταμορφώσεις του Οβίδιου*. Αθήνα: Gutenberg.

Σκοπετέας, Ι. (2016). *Κάμερα, Φως και Εικόνα στην Ψηφιακή Οπτικοακουστική Καταγραφή (Κινηματογράφος, Τηλεόραση, Νέα Μέσα)*. Αθήνα: Εκδοτικός Όμιλος Ίων.